

УДК 338.483.11 (477.44)

Гудзевич А.В.¹, Любченко В.Є.², Денисик Б.Г.³.

¹ Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського

² Національний природний парк «Кармелюкове Поділля»

³ Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Регіональні аспекти туристсько-рекреаційного природокористування

Проаналізовано сутність концептуальних засад регіонального туристсько-рекреаційного природокористування. Основні ідеї і положення, що представлені у роботах фахівців у сфері туризму і рекреації характеризують туристично-рекреаційну діяльність як галузь господарських відносин, що мають яскраво виражену ресурсну орієнтацію. В процесі вивчення передумов туристсько-рекреаційного природокористування Вінницької області встановлено, що важливою складовою рекреаційних ресурсів є природно-рекреаційні, соціально-економічні та історико-культурні ресурси, які відіграють пряму та непряму роль, впливають на людину шляхом естетичних, лікувальних і психоемоційних якостей. Різноманітність ландшафтної структури і наявність більш чотирьох тисяч пам'яток історії та культури краю формує сприятливі умови для розвитку рекреаційної діяльності на усій території Вінницької області. Визначено тенденції зміни туристсько-рекреаційного природокористування краю упродовж останніх років, які вказують на важливість маркетингової діяльності в аспекті поступового формування сприятливого іміджу території. Підкреслена важливість розробленої «Програми розвитку туризму у Вінницькій області на 2016-2020 роки» для забезпечення ефективного туристсько-рекреаційного природокористування.

Ключові слова: туристсько-рекреаційне природокористування, Вінницька область, туристсько-рекреаційні ресурси, туристсько-рекреаційна діяльність.

Гудзевич А.В., Любченко В.Е. Региональные аспекты туристско-рекреационного природопользования. Проанализированы сущность концептуальных основ регионального туристско-рекреационного природопользования. Основные идеи и положения, представленные в работах специалистов в сфере туризма и рекреации характеризует рекреационную деятельность как отрасль хозяйственных отношений, имеющих ярко выраженную ресурсную ориентацию. В процессе изучения предпосылок туристско-рекреационного природопользования Винницкой области установлено, что важной составляющей рекреационных ресурсов являются природно-рекреационные, социально-экономические и историко-культурные ресурсы, которые играют прямую и косвенную роль, влияют на человека путем эстетических, лечебных и психоэмоциональных качеств. Разнообразие ландшафтной структуры и наличие более четырех тысяч памятников истории и культуры края формирует благоприятные условия для развития рекреационной деятельности на всей территории области. Определены тенденции изменения туристско-рекреационного природопользования края в течение последних лет. Они указывают на важность маркетинговой деятельности в аспекте постепенного формирования благоприятного имиджа территории. Подчеркнута важность разработанной «Программы развития туризма в Винницкой области на 2016-2020 годы» для обеспечения эффективного туристско-рекреационного природопользования.

Ключевые слова: туристско-рекреационное природопользование, Винницкая область, туристско-рекреационные ресурсы, туристско-рекреационная деятельность.

Hudzevych A.V., Lyubchenko V.E. Regional aspects of tourist and recreational of nature management. The essence of the conceptual bases of regional tourist-recreational nature management is analyzed. The basic ideas and provisions presented in the works of specialists in the field of tourism and recreation characterize the tourist-recreational activity as a branch of economic relations, with a pronounced resource orientation. In the process of studying the preconditions of tourist and recreational nature use of the Vinnytsia region, it is established that an important part of recreational resources are natural-recreational, socio-economic and historical and cultural resources that play a direct and indirect role, affect people through aesthetic, therapeutic and psycho-emotional qualities. The diversity of the landscape structure and the presence of more than four thousand monuments of the history and culture of the region creates favorable conditions for the development of recreational activities throughout the territory of the Vinnytsia region. The tendencies of change of tourist and

recreational nature use of the region in recent years, which indicate the importance of marketing activities in the aspect of gradual formation of a favorable image of the territory, are determined. The importance of the «Program of Development of Tourism in Vinnytsia Oblast for 2016-2020» is emphasized to ensure effective tourism and recreational use of nature.

Key words: tourist-recreational nature management, Vinnitsa region, tourist and recreational resources, tourist and recreational activity.

Наявність проблеми. В умовах екстенсивної та інтенсивної взаємодії суспільства і природи, зростання потреб суспільства в рекреації виникає об'єктивна необхідність в планомірному використанні природних багатств для їх задоволення. Поруч з домінуючими в економіці Вінницької області ресурсовикористовуючих галузей (гірничовидобування, лісозаготівля) при безперечній лідируючій ролі сільського господарства, доцільно розвивати природокористування, що сприяє збереженню природних ресурсів і людського потенціалу території. На актуальність проведення такого дослідження вказує порівняно повільний розвиток рекреації і туризму в регіоні. З огляду на таку ситуацію є потреба проведення комплексних географічних досліджень з виявлення особливостей формування туристсько-рекреаційного природокористування.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Дослідження цієї проблематики лежить у площині інтегративного унікального природного і соціокультурного феномену. То ж вивченням його займаються спеціалісти різних галузей знання – географи, біологи, економісти, медики тощо. З числа географів вивченню рекреаційно-туристичних ресурсів світу й України присвячено праці багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених: О.О. Бейдика, О.О. Любіцевої, В.О. Квартальнова, В.Ф. Кифяка, А. Ковальчика, М.П. Крачила, Л. Мітчела, Д.В. Ніколаєнка, А.А. Самойленка, І.В. Смаля, В.І. Стафійчука, К. Холла та ін. На регіональному рівні ці питання висвітлювались у працях В.М. Воловика, Г.І. Денисика, А.Г. Кізюн, Т.Ю., І.В. Левицької, Н.В. Корж, В.П. Феєр та ін. дослідників. Проте для досягнення комплексного економічного і соціального розвитку регіону залишається потреба пошуку можливостей ефективного розвитку туристсько-рекреаційного природокористування.

Метою статті є аналіз передумов туристсько-рекреаційного природокористування та їх реалізації в умовах Вінницької області.

Виклад основного матеріалу. Сучасне природокористування – це міждисциплінарний науковий напрям, що займається дослідженням загальних закономірностей взаємодії суспільства і природи в процесі ресурсокористування і енергозабезпечення. Специфіка регіонального природокористування проявляється природними, соціальними, економічними та етнокультурними особливостями конкретної території. В умовах екстенсивної та інтенсивної взаємодії суспільства і природи, зростання потреб суспільства в рекреації виникає об'єктивна необхідність в планомірному використанні природних багатств для задоволення потреб, тобто в організації особливого виду природокористування – рекреаційного який у спеціалізованій літературі дістав назву рекреаційно-туристичного [1, 6] та туристсько-рекреаційного [8].

Методично туристсько-рекреаційне природокористування слід розглядати як єдність таких процесів, як організація рекреації населення з використанням природних ресурсів і умов, передбачення змін стану оточуючого середовища під впливом рекреаційної діяльності, задоволення потреб населення в природних рекреаційних ресурсах і відновлення робочої сили [6]. Туристично-рекреаційна сфера – поєднує в

собі понад 50 суміжних галузей: культуру, мистецтво, науку, освіту, спорт, готельне господарство, медицину, торгівлю, харчування, транспорт, зв'язок, фінанси, побут, народні промисли, розваги, будівництво тощо [1, 2- 6, 8].

Вінницька область володіє значними природними рекреаційними (табл. 1) та історико-культурними й соціально-економічними ресурсами, що може виступати базою для формування потужного туристсько-рекреаційного комплексу.

Таблиця 1.

Природні та соціально-економічні туристсько-рекреаційні ресурси Вінниччини

Природні	Соціально-економічні
Мінерально-сировинні – більше 30 видів корисних копалин, які розробляються у майже 1200 родовищах.	Вигідне положення: високий показник сусідства і транзитності території.
Бальнеологічні – цілющі джерела мінеральної води, зокрема з високим вмістом радону в м. Хмільнику. 21 джерело столової води й мінеральні води типу «Миргородська».	Агробази – 38 сільських садиб; 2 садиби мають третю (найвищу) категорію системи категоризації сільської нічліжної бази «Українська гостинна садиба».
Форми поверхні: височини – Подільська та Придніпровська. Висота поверхні: мах – 370 м, мін – 37 м.	Бази відпочинку – 1.
Кліматичні. Клімат – помірно-континентальний. Середня температура січня змінюється від –6,0°C (північний схід) до –4,3°C (південний захід). Середня температура липня коливається від +18,5°C на півночі до +20,6°C на півдні.	Дитячі заклади: позаміські заклади оздоровлення, санаторного типу та дитячі центри – 15; пришкільні табори – 194.
Гідрографічні. Загальна площа земель водного фонду – понад 114 тис. га, у т.ч. землі, зайняті водами – 41 тис. га, гідротехнічними спорудами – 2 тис. га, відкритими заболоченими землями – 29 тис. га, прибережними захисними смугами – 42 тис. га. 3,6 тисяч річок і струмків, 5341 ставків та 52 водосховища.	Мережа придорожного сервісу – 260 об'єктів торгівельно-побутового призначення (кафе, магазини з продажу продовольчих та непродовольчих товарів, АЗС, автомагазинів, СТО та інші), в т.ч. пункти харчування та торгівлі – 123.
Рослинні. Природна та малозмінена рослинність займає понад 17% території: 13,8% – ліси, 3% – лучні степи і луки, 0,5% – болота.	Підприємства ресторанних господарств – 2635 (в т.ч. в сільській місцевості – 1227)
Фауністичні : бл. 420 видів, у т.ч. риби – 30, земноводних – 11, плазунів – 8, птахів – 300, ссавців – 70.	Музеї – 106 од.
Ландшафтні. Лісостепові й широколистяні типові та антропогенно-модифіковані численних типів і класів.	Готелі – 60 од.
Природоохоронні – функціонує 415 територій та об'єктів природно-заповідного фонду загальною площею більше 60 тисяч гектарів.	Санаторно-курортні заклади – 21: 1 курорт, 18 санаторії (8 – дитячі), 1 санаторій-профілакторій, 1 база.
	Туристичні фірми і туристичні агенції – 28 ліцензованих підприємств (туроператорів) та 35 туристичних агентів.

З 2000 року кількість позаміських закладів оздоровлення, санаторного типу та дитячих центрів зменшилася з 22-х до 15-ти. Проте загальна кількість оздоровчих закладів виросла за цей період 64-х до 258-ми. Останнім часом зростає увага до оздоровлення дітей з одночасним вправленням іноземними мовами. До прикладу, у 2015 р. в області функціонувало лише шість мовних таборів, тоді як у 2016 – уже 30 мовних таборів, де відпочивало 2 тис. 526 дітей.

Відзначені вище види туристично-рекреаційних ресурсів здійснюють прямий та опосередкований вплив на рекреанта і туриста шляхом естетичних, лікувальних і психоемоційних якостей. Вони сприяють розширенню кругозору, забезпечують формуванню загальної інтегративної оцінки про територію області. У найбільш повному обсязі передають нам інформацію про культуру людей, які заселяли територію області в минулі історичні епохи об'єкти культурної спадщини. Їх виділенню в окремі групи сприяє історичний підхід та культурна значимість. Їх

особливості (табл. 2) є підґрунтям для виділення рекреаційних місцевостей, утворення музеїв тощо.

Таблиця 2.

Особливості найпоширеніших пам'яток історико-культурної спадщини

Історико-культурні пам'ятки		
археології (1739)	історії (1885)	містобудування та архітектури (526)
кургани, поселення черняхівської, трипільської культур тощо.	будинки, споруди, пам'ятники, пам'ятні знаки, могили тощо.	найрізноманітніші серед пам'яток – численні дерев'яні церкви та дзвіниці XVIII – поч. XX ст. (класичні зразки дерев'яних храмів – Миколаївська церква 1746 р. у м. Вінниці, Михайлівська 1752 р. у Вороновиці тощо).
389 – у складі комплексів, тобто таких пам'яток, що складаються з двох та більше одиниць (наприклад, це група курганів різних часів).	451 – у складі комплексів (в основному пам'ятники пам'ятники воїнам-землякам та братські могили).	
1348 – розташовані окремо.	1434 – розташовані окремо.	Найвагоміші – садово-паркові комплекси та ансамблі, збудовані в середині XIX – початку XX століть. Їх – близько 36. Серед них – палацові ансамблі у с. Нападівці Липовецького району та Ф. Потоцького в м. Тульчині, палац Потоцьких-Щербатових у Немирові, садиби Грохольських-Можайських у Вороновиці тощо.
національного значення – 14 городищ (Вінниця, Сабарів, Немирів; с. Якушенці Вінницький р-н; м. Немирів та ін.).	національного значення – Музей-садиба Михайла Коцюбинського і Миколи Пирогова, могили видатних композиторів М. Леонтовича, П. Ніщинського та могила соратника Б. Хмельницького Данила Нечая.	

Найвищий історико-культурний потенціал мають Вінницький, Гайсинський, Іллінецький, Могилів-Подільський, Немирівський та Тульчинський райони; найнижчий – Чернівецький та Чечельницький райони [7].

Розвідки у минуле краю час від часу приносять знахідки невідомих раніше пам'яток культурної спадщини. Зокрема, у квітні 2016 року виявлені 10 нових пам'яток археології: поселення Черняхівської культури III-IV ст. н.е., поселення доби бронзи III-II тис. до н.е., Скільське городище VI-III ст. до н.е. та інші в Барському, Вінницькому, Немирівському, Тиврівському, Тростянецькому, Тульчинському районах.

Під час ремонту магістрального газопроводу «Уренгой – Помари – Ужгород» у лютому-квітні 2017 р. виявлено чотири нових пам'яток археології. Це поселення черняхівської культури (3-4 століття нашої ери) – Попівка-1 і Попівка-2 (с. Попівка Липовецького р-ну) та два поселення бронзового часу біля сіл Тягун і Троща (Іллінецький район).

20 пам'яток архітектури і містобудування, серед яких комплекс будівель маєтку графині Сан Донато та дерев'яна церква XVIII століття, виявлено під час проведення історико-архітектурного дослідження Іллінецького району спільно з Інститутом історії і теорії архітектури м. Києва упродовж 2016-2017 рр.

У багатьох випадках об'єкти архітектурної спадщини використовуються за прямим призначенням. Особливо помітно це на практиці використання сакральних споруд. Та й сьогоднішні тенденції на відновлення справедливості щодо права володіння церковними спорудами релігійними місцевими громадами ще більше підкреслюють цю обставину. Так, тільки у 2016 році релігійним громадам повернули чотири храми, два з яких є пам'ятками архітектури (с. Торків Тульчинського

району – комплекс будівель та споруд Церкви Різдва Богородиці; с. Тирлівка Бершадського району – комплекс будівель та споруд Михайлівської церкви).

Загалом – це наслідок процесу роздержавлення церков. Він полягає у тому, що церкви, які до цього перебували у власності Вінницької обласної державної адміністрації, поступово повертають у власність релігійних громад.

З метою популяризації нових туристичних маршрутів по Східному Поділлі у 2007 році Вінницькою обласною радою було проведено конкурс «Сім чудес Вінниччини» (табл. 3, рис. 1).

Таблиця 3.

«Сім чудес Вінниччини» за результатами обласного конкурсу 2007 року

№ з/п	Назва об'єкту	Компонентні елементи, місцезнаходження
1.	Браїлівська скарбниця	Свято-Троїцький жіночий монастир (XVIII ст.) Української Православної Церкви та палац родини фон Мекків (XIX ст.), де відкритий Державний музей великого композитора Петра Чайковського і меценатки Надії фон Мекк. Колишній парафіяльний костел Святої Трійці (1879) – найвища будівля старого Браїлова (смт Браїлів Жмеринський район).
2.	Державний історико-культурний заповідник «Буша» та «Гайдамацький яр»	Близько десяти пам'яток археології, датованих IV тис. до н. е. – VII ст. н. е., дохристиянський та християнський скельний храм V–XVI ст. з унікальним художнім рельєфом, залишки фортеці і підземних ходів XVI–XVII ст. та міської ратуші XVI ст., цвинтар XVIII–XIX ст. Геологічна пам'ятка природи загальнодержавного значення «Урочище «Гайдамацький Яр» (Ямпільський та Чернівецький райони).
3.	Історико-культурний центр духовності та злагоди	Костел Святого Флоріана XVI ст., Свято-Миколаївський чоловічий монастир XVIII–XIX ст., синагога XVIII ст. (м. Шаргород).
4.	Національний музей-садиба М.І.Пирогова	Музейний комплекс. До його складу відноситься: (будинок, у якому жив М. І. Пирогов, і де розміщена експозиція про його життя та діяльність; музей-аптека з інтер'єрами приймальні та операційної; церква-некрополь, де міститься саркофаг з набальзамованим тілом науковця; меморіальний парк, в якому збереглися дерева, посаджені М. І. Пироговим (м. Вінниця).
5.	Немирівське городище – Великі вали	Одне з найбільших міст скіфського часу – ранньої залізної доби України (IX–V ст. до н. е.) поміж Дністром і Дніпром (с. Сажки Немирівський р-н).
6.	Палац Потоцьких	Пам'ятка архітектури XVIII ст. До ансамблю входили власне палац, театр (перебудований), манеж, стайні (не збереглися), турецька лазня, оранжереї, службові і житлові приміщення, два бічні флігелі (м. Тульчин).
7.	Свято-Усікновенський чоловічий монастир	Скельний чоловічий монастир XI ст. Української Православної Церкви (с. Лядова Могилів-Подільський район).

Ще двадцять одну унікальну пам'ятку природи та культурного минулого краю відзначили у номінації «Перлини Поділля» (табл. 4, рис. 1).

Завдяки цим та іншим діям, які інформували рекреантів та туристів про різноманіття природо-ресурсної і культурної спадщини, туристична діяльність Вінницької області набула певної спеціалізації (табл. 5). Деякі ж об'єкти набули ознак найпопулярніших (табл. 5, рис. 1).

Останнім часом спостерігається розширення релігійного туризму з відвідуванням таких об'єктів, як: Лядівський Свято-Усікновенський скельний

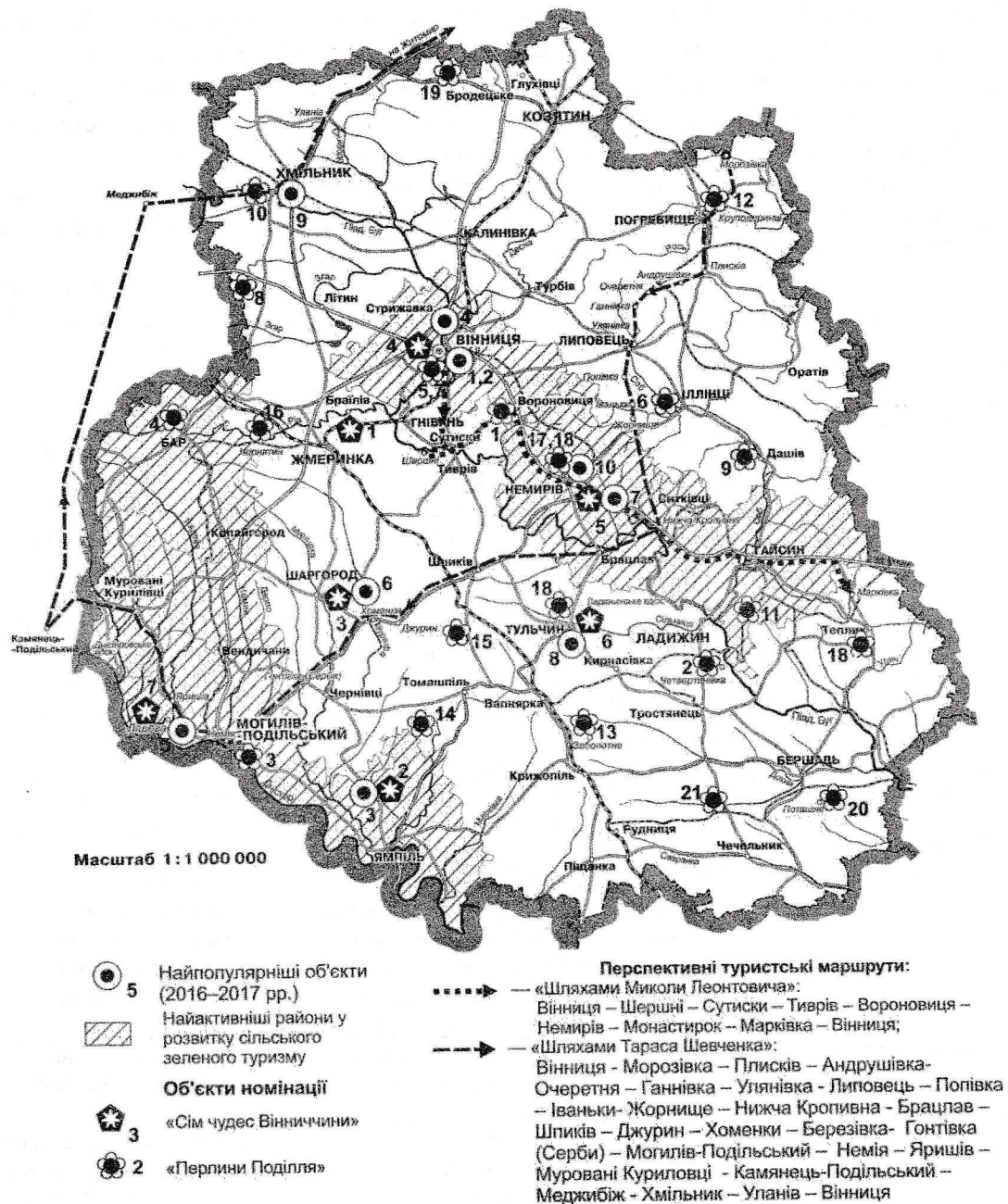

Рис. 1. Деякі аспекти сьогодення туристсько-рекреаційного розвитку Вінниччини

чоловічий монастир (с. Лядова Могилів-Подільського району), Йосафатова долина (Шаргородський район), Хресна дорога в м. Шаргород. Активно діє історично-паломницький маршрут по святих місцях Східного Поділля, пов'язаними з роками гонінь церкви історичним відділом Вінницької єпархії і культурного центру Петра Могили.

Виявляється тенденція і до проведення вільного часу в сільському середовищі, якому притаманна відповідна забудова, сільський побут, мальовничий ландшафт. Це сприяє розвитку сільського зеленого туризму. Найактивнішими у розвитку сільського зеленого туризму є Барський, Вінницький, Гайсинський, Немирівський, Могилів-Подільський, Муровано-Куриловецький та

Таблиця 4.

Об'єкти номінації «Перлини Поділля»

№ з/п	Назва об'єкту номінації	статус	Місцезнаходження
1.	Архітектурно-парковий комплекс „Масток Грохольських-Можайських”	пам'ятка архітектури XVIII ст.	смт Вороновиця Вінницького району
2.	Батозька битва (історичні місця села)	музей з 2015 р.	с. Четвертинівка Тростянецького району
3.	Грушкінська світа	геологічна пам'ятка	с. Грушка Могилів-Подільського району
4.	Кармелітський монастир	пам'ятка архітектури XVII ст.	м. Бар
5.	„Мури” (Домініканський та Єзуїтський монастирі XVII ст.)	Комплекс пам'яток архітектури і містобудування національного значення	м. Вінниця
6.	Кратер астероїда – Іллінецька астроблема	геологічна пам'ятка «Іллінецький кратер» з 2017 р.	с. Лугова Іллінецького району
7.	Літературно-меморіальний музей М.М. Коцюбинського	музей	м. Вінниця
8.	Літературно-меморіальний музей М. Стельмаха	музей	с. Дяківці Літинського району
9.	Михайлівська церква	пам'ятка архітектури XVIII ст.	с. Дашів Іллінецького району
10.	Місто-курорт „Хмільник – радонова скарбниця”	місто-курорт	м. Хмільник
11.	Музей гончарного мистецтва	музей	с. Новоселівка Гайсинського району
12.	Музей просто неба	музей	с. Круподеринці Погребищенського району
13.	Музей-садиба академіка Д.К. Заболотного	музей-садиба	с. Заболотне Крижопільського району
14.	Одвічна Русава („Сонна поляна”, урочище „Глибокий яр”, „Яланецька скеля”, мурована церква, кладовище кінця XIX ст., будинок лісника та млин кінця XIX–початку XX ст.)	комплекс природної та культурної спадщини	с. Стіна Томашпільського району
15.	Олександрівський парк	парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва	с. Благодатне Томашпільського району
16.	Палац та парк графа Львова	пам'ятка архітектури XVIII ст.	с. Чернятин Жмеринського району)
17.	Палац та парк княгині Щербатової	пам'ятка архітектури кінця XIX ст.	м. Немирів
18.	Пам'ятні місця М.Д. Леонтовича	меморіальний музей	м. Тульчин
		музей	с. Марківка Теплицького району
		музей „Літературна Немирівщина”	м. Немирів
19.	Свято-Преображенська церква	пам'ятка архітектури XVII ст.	с. Поличинці Козятинського району
20.	Урочище „Устянська дача”	ботанічний заказник загальнодержавного значення	с. Поташня Бершадського району
21.	Храм Покрови Пресвятої Богородиці	пам'ятка архітектури XVIII ст.	с. Каташин Чечельницького району

Таблиця 5.

Найпопулярніші об'єкти (2016 – 2017 рр.)

№ з/п	Об'єкти	Види туризму
1.	Фонтан «Roshen»	Культурно-розважальний
2.	Національний музей – садиба М.І. Пирогова	Пізнавальний (екскурсійний, історико-культурний)
3.	Державний історико-культурний заповідник «Буша»	
4.	Історико-меморіальний комплекс пам'яті жертв фашизму, філія Вінницького обласного краєзнавчого музею на території колишньої ставки "Вервольф" (сmt. Стрижавка Вінницького району)	
5.	Немирівське скіфське городище	
6.	Палац Потоцьких (пам'ятка архітектури XVIII ст., м. Тульчин)	Релігійно-паломницький
7.	Лядівський Свято-Усікновенський скельний чоловічий монастир (с. Лядова Могилів-Подільського району)	
8.	Йосафатова долина (Шаргородський район)	
9.	м. Хмільник	Курортно-лікувальний
10.	м. Немиров	
11.	Урочище «Городище» (м. Вінниця)	Спортивний
12.	Південний Буг (місця сплаву)	
13.	Ліс с. Козлівка Шаргородського району	
14.	Аеродром «Калинівка» (м. Калинівка)	

Ямпільський райони (рис. 1). Зростає попит серед туристів, які бажають оздоровитися на базі санаторіїв м. Хмільник та м. Немирів.

На перспективне бачення розвитку туризму в регіоні орієнтує нещодавно прийнята «Програма розвитку туризму у Вінницькій області на 2016-2020 роки». Програмою передбачається здійснення комплексу заходів щодо удосконалення системи управління туристичною галуззю, розроблення та удосконалення нормативно-правової бази туристичної діяльності, модернізація існуючої матеріальної бази, створення нових рекреаційно-туристичних об'єктів міжнародного стандарту, збереження і відновлення історико-архітектурних пам'яток духовної культури народу, удосконалення рекламно-інформаційної діяльності, проведення маркетингових досліджень у туристичній галузі, представлення області на національних та міжнародних туристичних виставках, створення умов для розвитку сільського зеленого туризму [7].

Висновки. Специфіка регіональної туристсько-рекреаційної діяльності виявляється, передусім, у яскраво вираженій ресурсній орієнтації конкретної території. Розглянута з цієї позиції Вінницька область має усі передумови, необхідні для успішного забезпечення збалансованого розвитку туристсько-рекреаційної сфери: багата природна та культурна спадщина, достатні соціально-економічні ресурси. Певні відмінності у забезпеченості та особливостях розміщення й експлуатації туристично-рекреаційних ресурсів і туристичної інфраструктури є причиною просторових диспропорцій у розвитку туристсько-рекреаційної діяльності регіону. Наразі потребує вирішення питання якнайширшого залучення усієї території краю для рекреації та туризму як одних з найощадливіших напрямів сучасного природокористування.

1. Бейдик О.О. Рекреаційні ресурси України/ О.О. Бейдик. – К.: Альтерпрес, 2009. – 400 с.
2. Гудзевич А.В. Природні передумови оздоровчого відпочинку в умовах «Подільської Швейцарії» / А.В. Гудзевич, В.С. Поліщук // Фіз. виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві:

- 3б. наук. праць Волинського держ. ун-ту. – Луцьк: Медіа, 1999. – С. 616 - 621.
3. Гудзевич А.В. Рекреаційно-туристичний потенціал Південно-Східного Поділля / А.В. Гудзевич // Туристично-краєзнавчі дослідження. Вип. 2. – К.: ЧП «Кармаліта», 1999. – С. 237-240.
 4. Дениsik Г.І. Рекреаційні ландшафти Поділля / Г.І. Дениsik, В.М. Воловик. – Вінниця: ПП «Едельвейс К», 2009. – 206 с.
 5. Кізюн А.Г. Оптимізація сільських селитебних ландшафтів Поділля / А.Г. Кізюн, Т.Ю. Лу-жанська, В.П. Феєр // Географія та екологія: наука і освіта. – Умань: В-во «Сочінський» 2008. – С. 101-103.
 6. Любіцева О.О. Туристичні ресурси України : навч. пос./ О.О.Любіцева, Є.В. Панкова, В.І. Стафійчук. – К: Альтерпрес, 2007. – 369 с.
 7. Програма розвитку туризму у Вінницькій області на 2016-2020 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.google.com.ua/search?ei=CDZsWsC9FlbmswG6hLroAg&q>.
 8. Стратегія регіонального розвитку туризму : монографія / І.В. Левицька, Н.В. Корж, А.Г. Кізюн, Н.В. Онишчук. – 2013. – 192 с.
-
1. Bejdik O.O. Rekreacijni resursi Ukraїni/ O.O.Bejdik. – K.: Al'terpres, 2009. – 400 s.
 2. Gudzevich A. V. Prirodni peredumovi ozdorovchogo vidpochinku v umovah «Podil'skoї SHvejcarії» / A. V. Gudzevich, V. S. Polishchuk // Fiz. vihovannya, sport i kul'tura zdorov'ya u suchasnomu suspil'stvi: Zb. nauk. prac' Volins'kogo derzh. un-tu. – Luc'k: Media, 1999. – S. 616 - 621.
 3. Gudzevich A. V. Rekreacijno-turistichnij potencial Pivdenno-Skhidnogo Podillya / A. V. Gudzevich // Turistichno-kraeznavchi doslidzhennya. Vip. 2. – K.: CHP «Karmalita», 1999. – S. 237-240.
 4. Denisik G. I. Rekreacijni landshafti Podillya / G.I. Denisik, V.M. Volovik. – Vinnicya: PP «Edel'vejs K», 2009. – 206 s.
 5. Kizyun A.G. Optimizaciya sil'skih selitebnihi landshaftiv Podillya / A.G. Kizyun, T.YU. Luzhans'ka, Feer V.P. // Geografiya ta ekologiya: nauka i osvita. – Uman': V-vo «Sochins'kij» 2008. – S. 101-103.
 6. Lyubiceva O.O. Turistichni resursi Ukraїni : navch. pos./ O.O.Lyubiceva, Є.V. Pankova, V.I. Stafijchuk. – K: Al'terpres, 2007. – 369 s.
 7. Programa rozvitku turizmu u Vinnic'kij oblasti na 2016-2020 roki [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupu: <https://www.google.com.ua/search?ei=CDZsWsC9FlbmswG6hLroAg&q>
 8. Strategiya regional'nogo rozvitku turizmu : monografiya / I.V. Levic'ka, N.V. Korzh, A.G. Kizyun, N.V. Onishchuk. – 2013. – 192 s.

Подано до редакції 21.01.2018

Рецензент – доктор географічних наук В.М. Воловик